

O UPOTREBI GLAGOLSKIH IMENICA

Stjepko Težak

U svojoj knjizi »Stilkunst« Ludwig Reiners ima i poglavlje »Glagol umire« (Das Zeitwort stirbt). Po njemu bi u ovoj našoj imeničkoj eri glasovita Cezarova izreka dobila »bogatije« stilističko ruho: »Nakon uspješna dolaska i sagledanja situacije bilo je moguće postignuće pobjede.« Prevlast imenica Reiners tumači stilističkom slabošću, neodlučnošću: »Tko hoće izgovoriti misao odlučno, stavlja je u nedvosmisleni glagol. Tko hoće svoju misao oslabiti, izabire po mogućnosti apstraktnu imenicu i dodaje jedan nemoćni glagol ... (...) Imenice koje su tako došle na kormilo nisu prave riječi za stvari, koje označuju konkretnu stvar ili proizvod duha, nego umjetno napravljene 'glagolske' imenice na -ung kojih prevlast nije radosno bogaćenje jezika ...«¹

Pojava koja je u njemačkom znatno izrazitija nije mimoišla ni naš jezik. Novine, službeni akti, radio, televizija danomice nas zasipaju rečeničnim konstrukcijama u kojima se misao guši među gomilom imenica. A prevladavaju zaista glagolske imenice: »Naime, formiranjem SIZ-ova za zapošljavanje, kojih na području grada ima 12, započeta je faza odbacivanja ljuštura i trasiranja novog i kvalitetnijeg puta u politici zapošljavanja.« Kad bi novinar nastojao pisati jednostavno i izražajno, zacijelo bi svoju misao izrazio jasnije: »Naime, pošto su osnovani SIZ-ovi za zapošljavanje, a u gradu ih

¹ Ludwig Reiners, Stilkunst, C. H. Beck, München, 1967, str. 139.

ima 12, počinje se voditi nova, uspješnija politika zapošljavanja.« Odbacivši tako i imeničke i metaforske ljuštore svoju misao ne bi osiromašio, ali bi joj olakšao i ubrzao put do čitateljeve svijesti.

Nagomilanosti imenica u suvremenoj rečenici zaista može biti uzrokom nedostatak odlučnosti, slabost ličnosti – kako hoće Reiners – no to ipak nisu glavni razlozi. Svijet nam je prebogat predmetima i pojmovima, život nam danomice donosi mnogo novih stvari i pojava, pa se to mora odraziti u našem rječniku, u našoj rečenici, dapače u našem načinu mišljenja. Ali nismo zasuti samo stvarima nego i administrativnim aktima, upravno-pravnim spisima, službenim i poslovnim dopisima. Nabujalost administracije također je jedna od izrazitih značajki našega doba. Za administrativni stil karakteristična je težnja za bezličnošću, predmetnom točnošću, sažetošću i potpunosti, a to daje prednost bezličnom glagolu i imeničkoj konstrukciji.

Da bih i u izrazu bio što objektivniji, dajem prednost općem i bezličnom.

Da bismo i u izrazu bili što objektivniji, dajemo prednost općem i bezličnom.

Da bi i u izrazu bilo što više objektivnosti, daje se prednost općenitosti i bezličnosti.

Bez sumnje da će pod utjecajem administrativnog stila mnogi danas od tih triju ponuđenih inačica izabrati treću, ne razmišljajući o njezinoj stilskoj učinkovitosti, tj. koliko je ona u skladu s namjerom pisanja.

Drugo je sad pitanje zašto su u tom naletu imenica tako česte glagolske imenice.

»Društvenim sistemom informiranja osigurava se usklađeno evidentiranje, prikupljanje, obrada i iskazivanje podataka i činjenica značajnih za praćenje, planiranje i usmjeravanje društvenog razvoja te dostupnost informacija o tim podacima i činjenicama.«²

Možda bi se u tom ustavnom tekstu i mogla zamijeniti riječ »informiranja«, ali bi teško bilo izbjeći sve druge glagolske imenice, a da rečenica ne postane razlivena i manje precizna. Možemo li staviti znak jednakosti između navedene ustavne formulacije i ove njezine poglagoljene inačice: »Društveni obavijesni sistem osigurava da se usklađeno evidentiraju, prikupljaju, obrađuju i iskazuju podaci i činjenice nužne da se prati, planira i usmjerava društveni razvoj te da obavijesti o tim podacima i činjenicama budu dostupne«? Bez obzira na to što ta izrazito glagolska rečenica i nije lakša od one imeničke, valja istaknuti i finu, nijansnu stilsku razliku. Citirani ustavni član govori o društvenoj ustanovi koja objedinjuje niz akcija, a njih ne treba odrediti vremenom i subjektom, jer je to jasno određeno samim Ustavom, nego ih valja samo imenovati kao pojmove.

² Čl. 75, Ustava SFRJ, Narodne novine, Zagreb, 1974.

Naime, ne obogaćuje se naše doba samo stvarima, nego i radnjama (akcijama, operacijama, procesima, kampanjama) koje sve češće treba samo imenovati, predstaviti kao objekte u prostoru, dakle na imenički način, a ne glagolski, kao objekte određene vremenom. I to je jedan od razloga da se rečenica suvremenog čovjeka sve više opterećuje glagolskom imenicom. Nemoguće je zamisliti suvremeni rječnik bez glagolskih imenica: udruženje, samoupravljanje, uvjerenje, oslobođenje, ostvarenje, osiguranje, natjecanje, planiranje, primanje, davanje, izlaganje, ulaganje, savjetovanje, bolovanje, priznanje, izdanje, rješenje, uvjerenje, samoodlučivanje, vrednovanje, usavršavanje, bodovanje, pouzćeće, poduzeće itd. Iz dana u dan pojavljivat će se i one koje sad samo potencijalno postoje u jeziku.

Kako je poznato, glagolske imenice sa sufiksom -je tvore se od pasivnog glagolskog pridjeva svršenih i nesvršenih glagola, i to ne samo od prelaznih nego i od neprelaznih, koji inače nemaju pasivnog pridjeva (biće, ljetovanje, mirovanje, putovanje). Maretić u Gramatici kaže o tom: »Od svakoga trajnog glagola može se takva imenica načiniti, a ima ih dosta i od trenutnih glagola.«³ Malo podalje jače ističe slabiju plodnost ove tvorbe: »Od trenutnih glagola tvore se imenice s nastavkom *je* samo od nekih.«⁴ Uzrokom je tog izrazitijeg ograničenja najvjerojatnije ograničena Maretićeva građa, jer kad se uzme u obzir naše sveukupno rječničko blago, i starije i novije, Maretićevu bi tvrdnju valjalo ublažiti. U to nas uvjerava Rječnik JAZU s velikim obiljem takvih glagolskih imenica potvrđenih starijim rječnicima (Vrančić, Belostenec, Stulić i dr.) i tekstovima (Držić, Ranjina, Budinić, Kanižlić i dr.). Prisjetimo se samo nekih poznatijih djela starije hrvatske književnosti, npr. Marulićeve »Judite« (*Dike ter hvalenja . . . smina nje stvorenja*), Gundulićevih »Suza sina razmetnoga« (tri plača: *Sagriješjenje, Spoznanje, Skrušenje*) i Frankopanova »Gartlica« (*Srično u ljubavi prigođenje, Pozvanje na vojsku, Cvitja razmišljenje i žalostno protuženje*). A i novija nam književnost pruža mnogo takvih primjera već u samim naslovima pojedinih pjesama počevši od Gajeva »Preobraženja« i Preradovićeve »Priznanja« preko Nazorova »Ozdravljenja«, Ujevićevih »Ovjenčanja« i »Pomiženja ljepote« pa »Raskinuća«, »Prenuća«, »Otkupljenja« i »Preobraženja« A. B. Šimića, Cesarićeve »Spoznanja«, Tadijanovićeve »Čeznuća«, Franičevićeva »Ugledanja pučine« te »Noći otuđenja« V. Parun do Pupačićeva »Ustoličenje« i Balogova »Oduševljenje«. Usklađenija je stoga i s jezičnom nam baštinom i sa sadašnjim jezičnim stanjem formulacija M. Hraste, koji kaže: »Rjeđe se glagolske imenice tvore od svršenih glagola, zato su one rijetke u narodnom govoru, ali su

³ T. Maretić, Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Matica hrvatska, Zagreb, 1963, str. 344.

⁴ Isto, str. 345.

sve brojnije u govoru inteligencije i stručnjaka različitih struka.«⁵ S tim je u skladu i tvrdnja S. Babića da se glagolske imenice tvore »od svršenih i nesvršenih glagola, ali ipak od prvih rjeđe jer ima mnogo svršenih glagola koji nemaju glagolske imenice.«⁶ Iako nam »Jezični savjetnik« S. Pavešića i dr. u vezi s tim ne savjetuje ništa, ipak naš oprez pred glagolskim imenicama (i gomilanjem imenica uopće) ne bi smio oslabiti. Ne treba zaboraviti ni glagolske imenice s drugim sufiksima, koji su manje plodni, ali ne i manje značajni za našu tvorbu, kako ističe S. Babić.⁷ Plodnost sufiksa *-je* uzrokuje sve veću neplodnost drugih sufikasa u tvorbi glagolskih imenica jer pisci (i govornici) olako potežu agresivniju riječ ne razmišljajući mnogo ne bi li je bolje bilo zamijeniti kojom drugom. Navodim samo manji popis glagolskih imenica i onih drugih koje manje ili više dolaze u njihovu sjenu:

berba – branje, bijeg – bježanje, bolest – oboljenje, događaj – događanje, dogovor – dogovaranje, donos – donošenje, dovoz – dovoženje, dovršetak – dovršenje, drijemež – drijemanje, formacija – formiranje, govor – govorenje, gradnja – građenje, gusarstvo – gusarenje, hvala – hvaljenje, izmjena – izmjenjivanje, iznenađenost – iznenađenje, izvedba – izvođenje, kleveta – klevetanje, kočarstvo – kočarenje, krpež – krpanje, lavež – lajanje, let – letenje, mijena – mijenjanje, najava – najavljivanje, naobrazba – obrazovanje, napredak – napredovanje, naredba – naređenje, navještaj – navještenje, obavijest – obavještenje, objava – objavljenje, odjel – odjeljenje, odredba – određenje, odvoz – odvoženje, opazaj – opažanje, oprost – oproštenje, opsada – opsjedanje, organizacija – organiziranje, osjećaj – osjećanje, ostvaraj – ostvarenje, ovjera – ovjeravanje, ovlast – ovlaštenje, pomirba – pomirenje, popuna – popunjavanje, poredba – poređenje, posao – zaposlenje, postanak – postanje, postupak – postupanje, potkrepa – potkrepljivanje, pratnja – praćenje, primjena – primjenjivanje, priprava – pripravljanje, priprema – pripremanje, prinos – prinošenje, privid – priviđenje, prosudba – prosuđivanje, provjera – provjeravanje, pucnjava – pucanje, rasprava – raspravljavanje, razrada – razradivanje, samouprava – samoupravljanje, seoba, selidba – seljenje, preseljenje, skitnja – skitanje, služba – služenje, smetnja – smetanje, smjer, usmjerenost – usmjerenje, stvor – stvorenje, svirka – sviranje, trka – trčanje, tvrdnja – tvrđenje, upala – zapaljenje, upit – pitanje, upotreba, uporaba – upotrebljavanje, korištenje, uputa – upućivanje, uskrs – uskrsnuće, usporedba – uspoređenje, utvrda, tvrđava – utvrđenje, uvjerenost – uvjerenje, uzbuđenost

⁵ Brabec-Hraste-Živković, Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika, Školska knjiga, Zagreb, 1952, str. 104.

⁶ S. Babić, Jezik, Panorama, Zagreb, 1965, str. 69.

⁷ Težak-Babić, Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika, Školska knjiga, Zagreb, 1973, str. 162.

– *uzbuđenje, uzdisaj – uzdisanje, vježba – vježbanje, zamjena – zamjenjivanje, zapažaj – zapažanje, završetak – završavanje, život – življenje, žurba – žurenje*

Odnosi svih navedenih imeničkih parova nisu istovjetni, tj. jezična praksa nije uvijek na strani sufiksa *-je*, ali se može reći da taj sufiks očito potiskuje druge, naročito *-a, -aj, -ak, -ba, -nja* i imenice s nultim sufiksom. Osim toga glagolska imenica na *-je* uz već ustaljena značenja (poimeničena glagolska radnja, stanje ili zbivanje; posljedica radnje – kao apstraktna imenica – *ganuće, otkriće, putovanje, uvjerenje* – i kao konkretna imenica – *biće, pečenje, piće, utvrđenje*) sve više preotima i nova značenja pa postaje npr. mjesna imenica sa značenjem zatvorenog prostora na kojem se što radi (zbiva itd.) i mislena imenica sa značenjima kakva daju sufiksi *-ost* i *-stvo*. Za prvo nalazimo primjere u natpisima trgovina i različitih radionica: *Samoposluživanje, Čišćenje odjeće, Brušenje stakla (mjesto Samoposluživaonica, Samoposlužnica*⁸, *Čistionica odjeće, Brusionica stakla)*, a za drugo u rečenicama poput ovih:

Nepodnosivo je njegovo samouvjerenje (samouvjerenost).

Radio-gusarenje (radio-gusarstvo) postaje sve veće društveno zlo.

Iako glagolske imenice nisu nanos novoga doba, one su – bez sumnje – značajka suvremenog pismenog i usmenog izraza. Njihova povlaštenost, u stanovitoj mjeri opravdana, ipak ne donosi uvijek korist. Rečenica pretrpana glagolskim (i drugim) imenicama doima se kao gusta, neprohodna šuma koju je teško upoznati. Takva je rečenica i zvučno opora, ritmički troma, monotona. (*Do ispunjenja očekivanja javnog mnjenja međutim nije došlo.*) »Glagolske imenice naročito od svršenih glagola valja oprezno i promišljeno upotrebljavati i zamjenjivati ih, gdje je moguće, ličnim glagolskim oblikom ili kojom drugom imenicom,« savjetuje M. Hraste.⁹ Ali to nije uvijek tako jednostavno. Ponajprije Hrastino pravilo o zamjeni glagolske imenice kojom drugom ili ličnim glagolskim oblikom valja raščlaniti i dopuniti. U određenom kontekstu glagolska imenica s nastavkom *-je* može se zamijeniti:

1. ličnim glagolskim oblikom:

To će dovesti do neopravdana produženja roka.

To će neopravdano produžiti rok.

Neću korijenje koje nije za kuhanje.

Neću korijenje koje se ne kuha.

⁸ Vidi o tom: D. Alerić, *Samoposluživaonica*, Jezik, XIX, str. 153-154; M. Š., *Još o nazivu trgovine gdje se kupac sam služi*, Jezik, XX, str. 26-27 i D. Alerić, *Može li se riječ samoposluživaonica zamijeniti kraćom riječju?*, Jezik, XX, str. 125-127.

⁹ Brabec-Hraste-Živković, na istom mjestu.

2. zavisnom rečenicom (s ličnim glagolskim oblikom):

Treba poboljšati rad škole na razvijanju fizičke kulture radi stvaranja zdravih navika i trajnih potreba učenika za aktivnim bavljenjem fizičkom kulturom.

Treba poboljšati rad škole na razvoju fizičke kulture kako bi se stvarale zdrave navike i trajne potrebe učenika za aktivnim bavljenjem fizičkom kulturom.

Gadanje se nastavlja do ostvarenja plana.

Gadanje se nastavlja dok se ne ostvari plan.

3. glagolskim prilogom:

Radnički savjet u obavljanju funkcije upravljanja radom i poslovanjem utvrđuje prijedlog statuta.

Radnički savjet obavljajući funkciju upravljanja radom i poslovanjem utvrđuje prijedlog statuta. (Ili još jednostavnije: Radnički savjet upravljajući radom i poslovanjem utvrđuje prijedlog statuta.)

Nakon sređenja svih poslova vratio sam se kući.

Sredivši sve poslove, vratio sam se kući.

4. infinitivom:

Ne znate računanje.

Ne znate računati.

Ne treba mi podučavanja.

Ne treba me podučavati.

5. pridjevom:

Nemam zaposlenja.

Nisam zaposlen.

Zanima me teorija informiranja.

Zanima me obavijesna teorija.

To su problemi financiranja i organiziranja.

To su financijski i organizacijski problemi.

6. drugom imenicom.

Kako je tu problem nešto složeniji (istoznačnost, bliskoznačnost, supletivnost, uvriježenost itd.), treba istaknuti nekoliko zahtjeva i postavaka.

1. Ne treba glagolske imenice potiskivati, nego ih valja upotrebljavati u skladu sa zahtjevima jezične pravilnosti i dobra stila.

2. Supostojanje dviju ili više imenica istoga glagolskog podrijetla treba iskoristiti za stilsko i semantičko bogaćenje izraza.

3. Glagolske imenice sa sufiksom *-je*, osim u izuzetnim slučajevima, imaju prednost pred ostalima kada se u izricanju opredmećene radnje (stanja ili zbivanja) izrazito ističe samo radnja (proces, stanje).

Pored uobičajenije riječi *berba* može se upotrijebiti i *branje* da bi se razlikovala operacija u akciji ili kampanji: *U berbi mi je najviše dojadilo branje otpalih bobica s mokra tla*. U tom bi se smislu *obavještenje* moglo razlikovati od *obavijesti*: *U prvi mah, nakon obavještenja, nisam bio svjestan sve težine te obavijesti*. Dakle: *obavještenje* = radnja, *obavijest* = posljedica radnje.

4. Imenice sa sufiksom *-je* izvedene od nesvršenih glagola pogodnije su od drugih kad god se ističe trajnost ili ponavljanje nekog procesa (stanja), naravno ako se tome ne protive koji drugi stilski ili leksički razlozi.

U tom smislu korisno je razlikovati *obrazovanje* i *naobrazbu*. Obje imenice imaju mnogo potvrda u našoj jezičnoj praksi. Istina, *obrazovanje* je tek u najnovije vrijeme zauzelo mjesto koje su u razdoblju prve ekspanzije hrvatskog školstva dijelile *izobrazba* i *naobrazba*, ali ta riječ ipak nije bez tradicije u hrvatskom književnom jeziku. Nalazimo je u starijim rječnicima, dođuše – u značenju: zamisliti ili učiniti što po kakvom obrazu, liku, slici.

U tom je značenju, prema Rječniku JAZU, imaju Belostenec (effigio, figuro, formo, imagino), J. Stulli (koji joj ističe rusko podrijetlo), A. Della Bella i Voltiggi, dok se s današnjim značenjem pojavljuje tek u Šulekovo doba.¹⁰ I zbog toga nekadašnjeg značenja, pretpostavljam, a ne samo zbog novijih ruskih utjecaja, *obrazovanje* je postupno potisnulo *naobrazbu* i njemačkom uzoru bližu *izobrazbu* (Ausbildung). Naime, veoma je logičan razvojni slijed: *imaginatio* – *figuratio* – *formatio* – *educatio*. Danas *izobrazba*, *naobrazba* i *obrazovanje* supostoje:

Posljednji, kojega sam imao, bio je neki stari knjigovođa bez akademske naobrazbe ... (Jonke)

Ne bi čovjek ni mislio, kako je njegova naobrazba porazno plitka ... (Krlježa)

... ne smijemo smetnuti s uma, da on nije imao prethodnog diplomatskog obrazovanja. (Jonke)

Svako razmatranje cjelokupnog odgojno-obrazovnog sistema zadire u postojeće ustanove za izobrazbu nastavnika ... (Z. Bartolić)

O tom supostojanju svjedoče i naši noviji rječnici, koji uglavnom donose sve tri riječi.¹¹ Rječnik JAZU nema *naobrazbe*, Gavazzi *izobrazbe*, Benešić

¹⁰ Rječnik JAZU, VIII, str. 454.

¹¹ Julije Benešić, Hrvatsko-poljski rječnik, NZH, Zagreb, 1949; M. Deanović-J. Jernej, Hrvatski ili srpski – talijanski rječnik, ŠK, Zagreb, 1975; M. Drvodelić, Hrvatskosrpski – engleski rječnik, ŠK, Zagreb, 1970; Gavazzi, Hrvatsko-francuski rječnik, III. izd., Kugli; A. Hurm – B. Jakić, Hrvatskosrpski – njemački rječnik, ŠK, Zagreb, 1969; J. Jurančić, Srbohrvatsko – slovenski slovar, DZS, Ljubljana, 1955; C. Parčić, Vocabolario croato-italiano, Zadar, 1921.

nema *obrazovanja*, ali ima glagol *obrazovati* s tim značenjem pa se time supponira i glagolska imenica. Uz *naobrazbu* neki navode i *prednaobrazbu* (J. Benešić: przedszkolenie; A. Hurm: Vorbildung, Vorunterricht), dok za *predizobrazbu* (pored veoma prisutne *izobrazbe*) u navedenim rječnicima nema potvrde. Prema tumačenjima dvojezičnih rječnika osjeća se tendencija značenjskog razlikovanja *naobrazbe* i *obrazovanja*. *Naobrazbi* se daje značenje koje *obrazovanje* nema: *naobraženost* (C. Parčić: educazione completa, M. Drvodelić: accomplishments). U novije doba može se naslutiti značenjsko nijansiranje svih triju imenica. Nedvosmisleno to potvrđuje dokument Prosvjetnog savjeta Hrvatske naslovljen »Odgoj, obrazovanje i usavršavanje nastavnika«, u kojem se one ovako diferenciraju:

a) *Obrazovanje* je trajan proces:

»Permanentno obrazovanje je jedno od načela na kojem se zasniva sistem odgoja, obrazovanja i usavršavanja nastavnika.«

b) *Izobrazba* je također trajan proces, ali sužen na stjecanje naobrazbe u posebnim, određenim ustanovama:

»Za obrazovanje omladine i odraslih u školama i školskim centrima ili u centrima za izobrazbu u radnim organizacijama s politehničkom ili proizvodno-tehničkom nastavom . . .«

c) *Naobrazba* je samo posljedica procesa (naobraženost):

»Da bi uspješno mogli obavljati svoju odgajateljsku funkciju, nastavnici moraju imati, bez obzira na profil, odgovarajuću društvenu naobrazbu.«

Tako *obrazovanje* sve više postaje širi, opći pojam, a druge dvije imenice se sužavaju na specifični oblik i učinak obrazovanja. Mislim da bi takvu razgraničenost trebalo prihvatiti i podržati jer koristi jasnoći i točnosti priopćavanja. Iz tih je razloga prihvatljiv naslov spomenutog dokumenta kao i nazivi različitih zavoda za obrazovanje.

5. Glagolske imenice na *-je* izvedene od svršenih glagola znače svršenu, trenutnu radnju pa ih ne treba upotrebljavati da bi se označili trajniji procesi (stanja). Stoga je opravdan naziv »Zavod za *unapređivanje* osnovnog školstva«, a nije »Zavod za *unapređenje* osnovnog školstva«, kako neki netočno govore ili pišu.

Oboljenje je u prvom redu početak procesa, a ne i cjelokupni proces (bolest). Nije korisno da tom riječju potiskujemo druge dvije: *bolest* i *bolovanje*. U tom smislu rečenica »Oboljenje je dugo trajalo« mogla bi se prihvatiti u značenju: »Početak bolesti je dugo trajao« (početni dio procesa), ali ne i u značenju: »Bolest je dugo trajala« ili »Bolovanje je dugo trajalo«.

Slično je i s riječju *zaposlenje*, koje znači početak zaposlenosti, stalnog posla. Ne bi je trebalo upotrebljavati mjesto imenica *posao*, *zaposlenost* i

zapošljavanje, kad god to ne iziskuje potreba za tananim značenjskim razlikama. U rečenici »Ne tražim posao, nego zaposlenje« posao znači rad, a zaposlenje društvenu institucionalizaciju rada, pa u danom kontekstu to može značiti i »plaćeni nerad«.

6. U vrednovanju glagolskih imenica ne treba zanemariti njihovu ukorijenjenost u jezičnoj praksi. Nedopustivo je da zbog majorizacije glagolskih imenica sa sufiksom *-je* nestaju kraće i zvučnije, a istoznačne imenice s nul-tim ili kojim drugim manje plodnim sufiksom. Naslov već spomenutog dokumenta Prosvjetnog savjeta Hrvatske izvrsno odgovara tom zahtjevu. Jezična inercija mogla bi koga zavesti da govori i piše o *odgajanju*, obrazovanju i usavršavanju nastavnika mjesto o *odgoju*, obrazovanju i usavršavanju. Tako se katkad nameće *pljačkanje* mjesto *pljačke*, *igranje* mjesto *igre*, *lajanje* mjesto *laveža*, *letenje* mjesto *leta*, *objavljivanje* mjesto *objave* itd. Gdjekad su potrebne i te glagolske imenice, ali onda imaju posebnu stilsku funkciju.

Tako se, na primjer, pasjem *lavežu* može suprotstaviti čovjekovo *lajanje* (i olajavanje), a *letenje* može dobiti sasvim usko profesionalno značenje: *Mladi avijatičar vježba letenje*. (Nasuprot tome: *Vratar treba stalno pratiti let lopte . . . Let zrna je ona linija . . . još u letu joj se baci oko vrata . . . za let si, dušo, stvorena . . . Odjednom raširi smeda svoja krila za let . . .* itd.) *Objavu* ne bi trebalo zamjenjivati *objavljivanjem* u oglasima, ni *oglas oglasivanjem*: »*Rok natječaja 8 dana nakon objavljivanja*.« Natječaj je objavljen, a nije objavljivani, jer taj čin nije dugo trajao niti se ponavljao. Stoga je bolje i kraće: *nakon objave*. »*Rok za podnošenje ponuda 15 dana od dana oglasavanja*.« Ni oglas se nije ponavljao, pa bi bilo jednostavnije: *od dana oglasa*.

7. U obzir valja uzeti i tvorbenu elastičnost imenica radi ograničavanja leksičke supletivosti. Glagolske imenice na *-je* prilično su jalove što se tiče mogućnosti izvođenja novih riječi. Od malo njih se može tvoriti pridjev, kao prema *značenje* – *značenjski*, ili imenica, kao *izdanje* – *izdanjce*. Treba upozoriti da su u tom pogledu mnogo životnije imenice s nul-tim sufiksom i sufiksom *-ba*. Usporedimo samo *obavijest* i *obavještenje*. Prema mogućem »*obavještenjski*« i »*obavještenjce*« imamo: *obavijesni*, *obavijesnost*, *obavjesnik*, *obavjesništvo*, *obavjesnica*, *obavjestica*. Imenice sa sufiksom *-ba* vrlo su stare (*berba*, *borba*, *himba*), ali su doživjele pravu renesansu u 19. st., kad je stvarano hrvatsko znanstveno nazivlje (Šulek). Neke se od tih novih tvorenica nisu održale (*ludžba* = *kemija*), nekima je značenje jako suženo (*gudba*), neke su više ili manje ravnopravno podijelile mjesto pod jezičnim suncem s drugima (*naobrazba* – *obrazovanje*, *glazba* – *muzika*), a neke suvereno vladaju u rječniku hrvatske znanosti (*tvorba*). Od takvih se imenica lako tvore pridjevi (*izvedbeni*, *praižvedbeni*, *provedbeni*, *naobrazbeni*, *pomirbeni*) pa i ime-

nice (*izvedbica, praižvedbaštvo, provedbenost, naobrazbica, pomirbenica, pomirbenjak, pomirbenjaštvo*). Stoga im valja dati prednost pred odgovarajućim glagolskim imenicama na *-je* kad god se to ne kosi s drugim, jačim jezičnim i stilskim razlozima.

8. Treba sprečavati leksičko siromašenje do kojeg dolazi kad jedna glagolska imenica istiskuje nekoliko drugih npr. osvjetljenje mj. rasvjeta, osvjetljenost, svjetlo, svjetlost. Izrazit je takav primjer *korištenje*, koje ugrožava bar pet-šest drugih imenica: *iskorištavanje, iskorištenost, upotrebu, uporabu, primjenu i služenje*.

Tu su promjene u korištenju zemljom unutar te mase sasvim beznačajne (bolje: u iskorištavanju zemlje).

Korištenje cjelokupnog prostora ne zadovoljava (bolje: iskorištenost cjelokupnog prostora).

Stanovi su predani na korištenje ... (upotrebu).

Upotreba ima i prednosti navedene u prethodnom zahtjevu (upotrebnici, upotrebnost, upotrebnik).

Korištenje novog izuma pokazalo je sve njegove kvalitete (bolje: primjena novog izuma).

U neznačajnom korištenju literaturom također treba vidjeti jedan od uzroka neuspješnog učenja. (bolje: u neznačajnom služenju literaturom; i još bolje: Jedan od uzroka neuspješnog učenja treba vidjeti i u tome što se studenti ne umiju služiti literaturom.)

9. Glasovni sastav i zvuk riječi također mogu biti kriteriji u izboru glagolskih imenica. Svojom dužinom i nagomilanošću istih ili sličnih suglasnika glagolske imenice na *-je* katkad unose u rečenicu stanovitu monotoniju i kofoniju. Tko njeguje svoj jezik, izbjegavat će to i u poslovnom stilu. Tako npr. mjesto *popunjenja* bolja je *popuna* u oglasnim tekstovima: »*Natječaj za popunjenje radnog mjesta.*« »*Natječaj za popunu radnog mjesta*« znači sasvim isto, pa njoj zbog opsega i zvuka treba dati prednost.

10. Na kraju, i u izboru glagolskih imenica ne treba podcijeniti staru spoznaju da promjena razveseljuje (*variatio delectat*). Osluškujući ritam i zvuk svoje rečenice dobar će stilist upotrijebiti i *pitanje* i *upit*, i *dovršenje* i *dovršetak*, i *produženje* i *produžetak*, i *izražavanje* i *izraz*, i *preopterećenje* i *preopterećenost*, pa i *razvijanje*, *razvoj* i *razvitak*, ali će, kad god je to moguće, voditi računa i o značenjskim razlikovnim nijansama. Tako će *upit* značiti samo kratko, iznenadno pitanje, *izraz* samo rezultat i značajku izražavanja, *preopterećenost* opću pojavu izazvanu preopterećenjem (učenika), *uzdisaj* jednokratni, trenutni čin nasuprot procesu (uzdisanju) i tome slično.

Bez sumnje, ti zahtjevi pokazuju da je glagolska imenica veoma upotrebljiva stilska mogućnost, ali i prilično nametljiva zamka brzopletu i nevještu piscu. Valja je spretno i sretno iskoristiti da nam opravdanu i neizbježnu imeničku zasićenost rečenice ne preoptereti i ne svede na teško i jedva razumljivo iskazivanje misli.

PREZIMENA, TOPONIMI, ETNICI I KTETICI U KNJIŽEVNOM JEZIKU

Stjepan Babić

Ovaj tekst ima malu povijest pa je o tome potrebno reći nekoliko riječi.

Kad se počelo intenzivnije raspravljati o toponimima, etnicima i kteticima i uredništvo Jezika to prihvatilo kao posebnu temu, najavilo je da će »donijeti i zaključke nastojeći da ne budu samo zaključci uredništva, nego po mogućnosti i širega kruga hrvatskih lingvista« (J, XXII, 2). 25. veljače 1975. u Zagrebačkom lingvističkom krugu P. Šimunović i ja izlagali smo o temi Prezimena, toponimi, etnici i ktetici u hrv. knjiž. jeziku. Poslije toga ja sam svoja razmišljanja napisao i dao ih na kritičko razmatranje P. Šimunoviću i A. Šojatu. Oni su članak pažljivo pročitali i svoje napomene napisali na dvije stranice. Ja sam ih gotovo sve usvojio, a tri pravila (I, 3, 5, 9) preuzeo u potpunosti. Zatim sam umnožen tekst dao članovima Kruga na čitanje prije sastanka od 27. 4. Prisutni članovi Kruga složili su se u načelu s postavkama iznesenim u ovom članku, osim nekih članova, od kojih je jedan opširno obrazlagao svoje mišljenje. Razilaženje se odnosilo uglavnom na probleme koje izaziva tip *Padene, Pađena, Pađenima*, ali i u tome, kao i u ostalome, neslaganje je bilo samo djelomično jer nam je cilj svima isti, samo što on želi da se taj cilj postigne odmah i odlučno, a većina smatra da rješenje treba prepustiti slobodnom izboru i daljoj budućnosti i da je zbog toga potrebno dopustiti pojedine dvostrukosti. Budući da neko forumsko izglasavanje ne bi imalo pravog opravdanja i da je nakon svega moj članak svojom glavnom ipak zadržao osobno autorsko obilježje, ja ga tako i objavljujem.

I. Uvod

Dosad je vrijedilo načelo da toponimi, etnici i ktetici ulaze u književni jezik u onom liku u kojem ih upotrebljavaju sami stanovnici, dakako bez izrazitih dijalekatnih obilježja, ali praksa i potanje proučavanje ovoga područja pokazuje da je to načelo potrebno u jednom dijelu pobliže odrediti, a u drugom napustiti. Mnogi narodni likovi, a katkada i cijeli tipovi nisu za književni jezik prihvatljivi.

Ovamo se mogu dodati i prezimena jer za njih vrijede gotovo ista pravila kao i za toponime. Osnovni oblik prezimena (nom. jd.) upotrebljava se u književnom jeziku kako ga upotrebljava njegov nositelj, ali problemi često nastaju pri sklonidbi pojedinih tipova prezimena.